

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 30

Yıl/Year: 2014

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)

**İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University**
Prof. Dr. Murteza BEDİR (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER

**Yazı İşleri Sorumlusu /
Legal Representative**
Prof. Dr. Hidayet AYDAR

Editör Yardımcıları / Co-Editors
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER
Prof. Dr. Hidayet AYDAR
Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Son Okuma / Redaction

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
Arş. Gör. Mustafa ÖZAÇAÇ

Kapak ve İç Tasarım / Graphical Design
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAÇIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd.Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof. Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahmettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdettin BAŞCI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKADAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof. Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç. Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof.Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), Yaşar ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof.Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMEÇEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKİR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKİR (Doç. Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriya GÜLER (Prof.Dr.), Sıtkı GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof.Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof. Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç.Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof. Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof. Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriya KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağul MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof.Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Hanefi PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof.Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof.Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof. Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TINAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TULÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜRER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof.Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YAŞA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÜR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayım hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınamaz.

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

Dietrich Jung, *Orientalists, Islamists and the Global Public Sphere: A Genealogy of the Modern Essentialist Image of Islam*, Equinox Publishing, 2011.

Yirminci yüzyılın önemli entelektüellerinden Edward Said'in klasikleşmiş kitabı Oryantalizm (Şarkiyatçılık) 1978 yılında yayınlandığından beri güncelliğini kaybetmemiş bir eser olarak hala hafızalarımızdaki yerini korumaktadır. Oryantalizm bugün de tartışılan, üzerine kitaplar, makaleler ve konferanslar düzenlenen bir mesele olarak güncelliğini sürdürmektedir. Bu mesele ile ilgili en son yapılan ve dikkate değer bir başka çalışma da Dietrich Jung'un (2011), *Orientalists, Islamists and Global Public Sphere: A Genealogy of the Modern Essentialist Image of Islam* (Oryantalistler, İslamcılar ve Küresel Kamuoyu: Modern Özcü İslam Anlayışının Soy Kütüğü) çalışmasında Jung, oryantalizm ve İslam konusuna bir başka açıdan yaklaşıyor.

Jung, özet olarak bu çalışmasında bugün dünya kamuoyunda var olan modern, özcü (essentialist) İslam algısının 19. yüzyıldan itibaren gelişmeye ve genişlemeye başlayan küresel kamuoyunda, oryantalist düşünürler ile Müslüman düşünür ve aktivistlerin karşılıklı etkileşimleri çerçevesinde oluştuğunu ileri sürmektedir. Jung'a göre, bu İslam algısı Müslüman dünyadaki tarihi gerçeklerin aksine özcü bir algıdır. Jung bu çalışmasında Goldziher, Robertson, Hurgronje, Smith, Durkheim, Renan ve Muhammed Abduh'tan Muhammed İkbâl'e, Ziya Gökalp, Namık Kemal, Mevdudi ve Seyit Kutup'a kadar uzanan

bir dizi düşünürün karşılıklı etkileşimlerini yorumlayarak küresel dünyada oluşan özcü (essentialist) İslam algısının yerleşmesinde bu entelektüellerin karşılıklı etkileşimlerinin önemli rol oynadığını ileri sürmektedir.

Jung altı bölümden oluşan bu eserinde bilhassa İslam'ın modern özcü imajının soy geçmişine odaklanarak Avrupalıların dinsel alana dair tartışmalarını günümüze taşımaktadır. Jung'a göre bugün aslında sadece İslam değil bütün diğer "dünya dinleri", günümüzde var olan kesin yargılara karşı çıkanlar için söz konusu olan bir sorunla mücadele etmektedir. Bu eksik ve hatalı **yargı** nasıl oldu da böylesine ön plana çıktı ve nasıl oldu da halen bu kadar **geniş bir insan kitlesi** üzerinde **etkili olmaya devam ediyor?**

Jung kitabında, modern dünyada bugün dine yönelik bakış açısının oluşmasında etkili anlayışın Alman Liberal Protestanlığı olduğunu ileri sürmektedir. **Ona göre** bu anlayış, ilk önce İncil çalışmaları olarak kendini gösterdi ve oradan sosyolojiye ve sosyolojiden de İslami araştırmalara sıçradı. 19. yüzyıldan beri Batı ve Müslüman kamusal alanları yükselen küresel modernite çerçevesinde iç içe geçip birbirlerinin ayrılmaz parçaları oldular. Hıristiyanlığın daha rasyonel olduğu konusundaki çabalar en sonunda dini doğüstü metafizik bir alana itti. Din modern bir bakış açısı ile en sonunda doğüstü güçlerle tecrübe edilen ve inanç şeklinde vuku bulan bir iman olarak kavramsallaştırıldı. Kısaca, fonksiyonel farklılaşmanın yapısal bağlamında din daha otonom ve sonuçta bireysel tecrübelerle bağlı irrasyonel bir alana denk gelmektedir. Bu fikirler 19. Yüzyıldan beri yükselen küresel kamusal alanda gelişti ve Müslüman düşünürler ile aktivistler arasında etkili oldu.

Jung çalışması boyunca son iki yüz yıl boyunca birbirleriyle örtüşen ve birbirleri içine nüfuz eden bir süreç bulunduğunu göstermektedir. Bunlardan ilki Liberal Protestanlığa dayanan ve modern Avrupa düşüncesindeki epistemoloji ile kavranan evrensel dinin modern imajı gelmektedir. Dinle ilgili bu epistemoloji özel, bireysel inanç içinde yer alan ve bu dünyaya ait olmayan bir yapıdır. Bu görüşün ana mimarları David Strauss ile Robertson Smith gibi 19. yüzyıl ilahiyatçıları ile oryantalistler olmuştur. İkinci olarak, İslam hakkında

cemaatçi, siyasal ve hukuksal olarak sadece yaşamın bir parçası değil, bizatihi yaşamın kendisi olarak görülmek suretiyle modern Avrupa dininin ve kültürünün “ötekisi” şeklinde bir postüla benimsenmiştir. Goldziher, Snouck, Hurgonje, Becker ve Hartman gibi oryantalistlerle İslami incelemelerin kurucu babalarının elinde İslam “ideal bir geleneksel din türü” (s. 155) ve modernite için bir sorun ve engel haline dönüşmüştür. Üçüncü olarak, İslami modernizmin erken dönem kayda değer Müslüman şahsiyetleri, İslam’ın bu imajını küresel kamusal alana katılarak paylaşmaya başlamışlardır. Dördüncü olarak da, sömürgecilik dönemi sonrasında İslam’ın özcü imajı, Seyyit Kutup ile Mevdudi gibi düşünürlerin yazılarında ve İslami canlanışın oluşumunda mümbit bir ortam teşkil etmiştir (s. 157).

Jung, çalışmasının ilk bölümünde İslamcılar ile bazı Batılı akademisyenlerin yazılarında karşılaşılan İslam imajındaki benzerlikleri fark ederek “Neden oryantalistler ile İslamcılar İslam’ı hayatın bir parçası değil de her şeyi kapsayan dini, siyasi, hukuki ve sosyal bir sistem olarak tanımlamaktadır” (s. 5-7) sorusunu sormaktadır.

Böyle bir İslam imajının arka planında, Jung’a göre bazı varsayımlar yatmaktadır: İslam hukuksal temel üzerine kurulu topyekûn bir yoldur, bunun dışında gözlemlenen formlar “sapma” olarak gözden geçirilebilir (s. 157). Oryantalistlerin yazılarında böyle bir İslam ile bunun tarafından biçimlendirilen kültürler, dinin yaşamın tek ve yegâne unsuru olması bakımından, dinamik, demokratik ve çoğulcu Avrupa kültürlerinden keskin olarak ayrılık gösterir. Bu da Batı’nın çoğulcu kültürü ile zıtlık arz etmektedir. İslam araştırmaları ile ilgilenen akademisyenler arasında yalnızca çok az bir kesim bu özcü paradigmayı desteklemektedir. Pek çoğu, siyasal ve dini sistemlerin oluşumuna katkıda bulunan bir dizi karmaşık sosyal, kültürel ve tarihi faktörlerin söz konusu olduğu yapısalcı bir pozisyonu savunmaktadır (s. 158-216).

İslam’ın bu özcü imajı, İslam’ın tarihi süreç içindeki doğal akışı içinde toplumsal ve siyasi gelişmeler ile rekabet halinde olmuştur ancak bu özcü imaj oryantalistlerin ve sonrasında da İslamcılarının bu fikirlere katılımı ile özcü imaj

baskın gelmiştir. İslam'a yakıştırılan bu özcülük İslam'ın asli karakteristiklerinden biri değil arzi bir tarihsel görünümüdür. İslam'a özcü yaklaşım İslam'ın en büyük albenisi olan tarihi seyir içinde akan doğallığını göz ardı etmektedir. Jung, bu imajın nasıl yerleştiğini 19. Yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan küresel kamusal modernite çerçevesinde oryantalistlerin çalışmalarının ve Müslüman entelektüeller ile oryantalistlerin karşılıklı eşitsiz bir ilişki ortamında bu özcü imajın kök saldıgını ileri sürmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde Jung, oryantalizm ve Edward Said'in etkisinden bahsederek Said'in İslam çalışmalarında tespit ettiği beş oryantalist temayı özetlemekte ve bu beş temanın hâlihazırda cari bir durumda olan İslam'a özcü bakış açısında hala çok etkili bir şekilde yer aldığını ifade etmektedir. Bu beş temayı kısaltarak aktarmaya çalışalım: İlk tema, Oryantalistlerin İslam ile ilgili sistematik bütüncül (holistik) algı ve kavramsallaştırmaları, örneğin doğu sanatı, doğulu kafa yapısı, doğulu düşünme biçimi, doğulu kişilik, doğu tipi üretim tarzı vs. gibi genelleştirmelerdir. Bu genelleştirme ve bütüncül yaklaşımda doğu, değişmez öteki ve batıdan tamamen farklı bir varlıktır (s. 17-18)

İkincisi, Müslümanları anlamak için en kritik ana faktör din ve özellikle de "İslam"dır. Her şeyi İslam ile açıklamak! (Bu konu üzerinde günümüz sosyal bilimcilerinin özellikle düşünmesi gerekiyor. Neden örneğin batılıları anlamak için Hıristiyanlık en kritik değişken olmuyor da Müslümanları anlamaya çalışırken İslam en önemli değişken haline dönüşüyor? Böyle bir yaklaşım acaba oryantalizmin yeni bir biçimi midir?)

Üçüncüsü, literalizm veya lafızcılığın İslam'ı anlamak için yegane metot olarak benimsenmesi. Müslümanları anlamak için Kuran, sünnet ve fıkıh literatürünün filolojik analizi temel dayanak noktasını oluşturuyor. Dördüncüsü, oryantalist analizlerde siyasal İslam'ı öne çıkarmak. Hz. Muhammed hem dini hem de siyasal bir lider ve İslam'ı din ve siyasetin birleştirilmiş bir biçimi olarak anlamlandırma. Ve son olarak, İslam tarihinin ve medeniyetinin çöküş halinde olması ve netice olarak "rasyonel" batının İslam dünyasını geri

kalmışlıktan kurtarması gerekliliği. Bu beş öge Said'e göre oryantalist çalışmaların ortak noktalarını oluşturmaktadır. (s.19- 38)

Said'in 35 yıl önce yayımladığı bu klasik çalışma tartışmalara yol açtı ve hala da bu tartışmalar devam ediyor. Kitapla ilgili eleştiriler çok ağır hakaretlerden daha soğukkanlı değerlendirmelere kadar pek çok eleştiri ihtiva ediyor. Örneğin, Bernard Lewis, Said'in aşırı derecede batıdan nefret ettiğini iddia etmektedir. Jung'a göre, Said'in görüşlerine daha soğukkanlı ve entelektüel açıdan karşı çıkanlar ise şu beş nokta etrafında görüşlerini dile getiriyorlar: Said'in post yapısalcı teoriyi ve özellikle de Michel Foucault'nun söylemin gücü analizlerini uygulaması. Sömürgeci güçler ile oryantal çalışmalar arasında birbir araçsal bağlantı kurması. Oryantalizmi tersine çevirmesi. Antik çağlardan günümüze kadar batının doğuya karşı her zaman önyargılı olduğu inancı ve seçtiği kaynaklar ve kişiler.

Üçüncü bölümde küresel kamusal alan ve çoklu modernleşme üzerine eğilen Jung, İslam'ın modern özcü imajının ortaya çıkışını modernitenin daha geniş kapsamlı içeriği çerçevesine yerleştirmektedir. Daha belirgin olarak ise, son iki yüzyıl boyunca birbirleriyle örtüşen ve birbirleri içine nüfuz eden bir süreç bulunmaktadır. Bunlardan ilki liberal Protestanlığa dayanan ve modern Avrupalı düşünsel epistemoloji ile kavranan evrensel dinin modern imajı gelmektedir. Bu din özel, bireysel inanç içinde yer alan ve bu dünyaya ait olmayan bir yapıdadır. Bu görüşün ana mimarları David Strauss ile Robertson Smith gibi on dokuzuncu yüzyıl ilahiyatçıları ile oryantalistleri olmuştur. İkinci olarak, İslam kolektivist, siyasi ve hukuki olarak, sadece yaşamın bir parçası değil, bizatihi yaşamın kendisi olarak görülme suretiyle modern Avrupa dininin (ve kültürünün) "ötekisi" şeklindeki bir postülaya oturtulmuştur. Goldziher, Snouck Hurgronje, Becker ile Hartmann gibi oryantalistlerle İslami incelemelerin kurucu babalarının elinde İslam "ideal bir geleneksel din türü" (s. 155) ve modernite için bir sorun haline dönüşmüştür. Üçüncü olarak, İslami modernizmin erken dönem kayda değer şahsiyetleri, İslam'ın bu imajını küresel kamusal çevreye katılımları suretiyle paylaşmaya başlamışlardır. Ve dördüncü olarak da, sömürgecilik dönemi sonrası İslam'ın elzemci imajı Seyit Kutup ile

Mevdudi gibi kişilerin yazılarındaki İslami yeniden canlanışın oluşumunda mümbit bir ortam teşkil etmiştir. Kitabın önemli bir bölümü (4 ila 6 arası bölümler) seçilen toplumsal oyuncuların biyografik eskizlerinin silsileli tahlilleri aracılığıyla bu gibi süreçlere yönelik ampirik bir araştırmadan ibaret olup, teolojik çalışmaları İslami çalışmalarla ilişkilendirmek suretiyle küresel kamuoyu çevrelerinde fikirlerin dolaşımını sergilemektedir.

İslami çalışmaların Avrupa'daki kurucularından biri olan Goldziher, din, devlet ve bilim üzerine Avrupa düşüncesi ile İslami modernizmin kurucu düşünürleri arasındaki bağı teşkil etmiştir. Mektupları, kişisel karşılaşmaları ve seyahatleri, kendisini bir taraftan Fleischer, Nöldeke, Renan ve Robertson Smith'e, diğer taraftan da El Ezher'in Şeyhlerine ve Tahir El Cezayiri ile Afgani gibi reformistlere irtibatlandırmıştır. Afgani'nin etkileyici yaşamı Avrupa'nın merkezi kentleri ile Müslüman toplumların çeşitli kesimleri arasında giderek artan etkileşimleri sarmalamıştır.

Birbirleriyle bağlantılı olsalar da, Avrupalı ve İslami toplumsal çevreler birbiriyle eşit olmayan bir güç ve öğreti yaptırımı ile şekillenmiş bulunmaktadır. Bunun sonunda da, modern epistem kaynağı bakımından Avrupalı olarak kalırken, İslami oyuncular sahneye göreceli olarak geç çıkmışlar ve yerleşik öğreti formatlarına "büyük ölçüde uyum göstermeye" zorlanmışlardır (s. 115). Dolayısıyla da Müslüman katılımcıların alternatif bir modernitenin üreticileri olarak görülmeleri zordur.

Jung beşinci bölümde bir problem olarak İslam'ı inceleyip, modern İslam araştırmacılarının dört kurucu babası üzerinde yoğunlaşıyor. Ignaz Goldziher, Christian Hurgonje, C.H. Becker ve Martin Hartman. Bu dönemde entelektüel ortam dört ana entelektüel bağlam üzerinde şekillenmektedir: Jung'un tanımlayıp tartıştığı dört ana entelektüel bağlam şunlardır: Tarihe evrimci bakış açısı, gelenek ve modernlik arasında pragmatik zıtlık, dinle ilgili modern kavrayış ve seküler eğitimin uygarlaştırıcı rolü. Bu dört entelektüel temele dayanarak Alman araştırmacılar İslam'ı batıdan çok farklı toptancı (holistik), ahlak ve yasaları birbirine bağlayan ve ortaçağa ait deterministik bir

sistem olarak temellendirmişlerdir. Popülerleştirilip basitleştirilmiş formunda ise bu fikirler İslam'a hamledilen modern özcü bakış açısına büyük katkı sağlamıştır.

Kitabın son bölümünde ise Jung gerçekte küresel dünyada çok sesli bir İslam'ın varlığına rağmen İslam ile ilgili entelektüel temellendirmelerde modern batı düşüncesinin modern Müslüman düşünürler tarafından nasıl içselleştirildiğini anlatmaktadır. İlk olarak üzerinde durulan Seyyit Kutup projesini şöyle özetlemişti: Modern kavram ve metotlar ile "doğru İslam"ı yeniden inşa etmek (s. 217).

Jung Selefiye akımı ve bu akımın bazı liderlerini modernitenin küresel söylemlerine sıkı sıkıya yapışmakla itham etmektedir. Geleneksel İslami yaklaşımların modernist ve köktendinci bir zihniyete nasıl dönüştüğünü şeriat ile ilgili temellendirmeler örneğinde görmek mümkündür. Müslüman reformcular İslami gelenekteki en önemli unsurlara ilişkin olarak kökten bir değişim başlatmışlardır. Bu yeniden anlamlandırma bilhassa şeriatın algılanış biçiminde ve sosyal rolünde geçerlidir. En başında insanı kurtuluşa götüren davranışlar biçimi olarak bir metafor şeklinde anlaşılan şeriat sosyal yansımanın dinsel, bilimsel ve bütüncül alanını temsil eden genel bir entelektüel söyleme evrilerek, 19. yüzyılda modern devletin oluşumu ve İslami reformun etkisi altında şeriatın anlamı böylece katı kurallar dizisine dönüşmüştür.

Jung ortaya çıkardığı hatalara çözüm önerisi sunmamaktadır, fakat tamamen hatalı olan özcü (essentialist) bir İslam anlayışının nasıl olup ta mevcut algılarımızı etkilediğini gayet ikna edici bir şekilde resmetmektedir. Hıristiyanların modern özcü İslam algısı ciddi bir şekilde yeniden gözden geçirilmeli ve İslami fundamentalizme yönelik tepkileri aslında liberal Protestanlıktan devşirilmiş İslami fundamantalizm retoriği temel alınarak düzeltilmelidir.

Özcü İslam anlayışına göre bütün Müslümanlar her açıdan bütüncül ve yeknesak olarak değerlendirilmektedir. Bu anlayışta tek bir doğru İslam vardır

ve diğer yorumlar doğru İslam'dan sapma olarak değerlendirilir. Oysaki İslam dünyasına baktığımızda hem tarihi süreçte hem de günümüzde birçok İslami yaklaşım ve yorumun olduğu ortadadır. Müslümanlar da tarihi şartlar altında değişmekte ve yeni yorumlar getirmektedirler. Tarih boyunca İslam'ın hiçbir zaman tek bir yüzü olmamıştır.

Elbette hemen her dinde olduğu gibi İslam'ın da hiç değişmeyen bir özü vardır. Ancak burada Jung'un ele aldığı özcülük, İslam'ın modern dünyada hatalı bir şekilde oryantalistler ve daha sonraki İslam araştırmacıları tarafından nasıl modern fundamentalist bir soyutlamaya dönüştürüldüğünü ve farkında olarak veya olmayarak Müslüman entelektüellerin bu yaklaşımları benimsediklerini dile getirmektedir.

Günümüzde İslam'a önyargılı yaklaşan çevrelerin en temel argümanlarından biri zaten İslam'ın değişmez ilkelerine karşı çıkmalarından kaynaklanmaktadır ve onlara göre İslam'ın bu değişmez ilkeleri yüzünden devamlı değişen bu dünyada yeri yoktur. İslami özcülük (essentialism) tek başına yanlış veya doğru olarak değerlendirilemez çünkü neyi hangi bağlamda konuştuğumuza bağlıdır.

Özcülük konusu felsefi-metafizik, teolojik-doktrinal ve tarihsel-ampirik boyutları olan bir tartışma alanıdır. Özcülük konusunu irdelerken bu alanlara dikkat edilmesi gerekmektedir ve bu farklı düzlemler birbirine karıştırıldığında bu meseleyi çözümlmek bir hayli zorlaşmaktadır. Teolojik-doktrinal düzeyde Müslümanların farklı görüş ve yorumlarının olması, İslam'ın bir özünün bulunmadığını değil, "tek hakikatçi bir toptancılık" ile belirli bir İslam'ın özü yaklaşımını İslam ile özdeşleştirmenin yanlış olduğudur. İslam hakkındaki özcü yaklaşımın zaafı, "İslam'ın bir özü vardır demesinden çok," İslam'ın özü budur" kabilinden toptancı yaklaşımlardır.

Özetle, Jung 19 ve 20. yüzyılın modern paradigmatik ortamında Müslüman düşünürlerin, oryantalistlerin İslam hakkında lafızcı ve özcü yaklaşımını benimseyerek İslam'ın gerçek hayat içindeki yaşayan doğallığını ve tarihi reali-

teleri göz ardı ettiklerini iddia etmektedir. Jung'un çalışması, özellikle İslam'ın Batı'daki popüler ve bazen de akademik imajının Müslüman toplumların yaşamış gerçeklikleri ile neden bu denli farklılık gösterdiğini, bazı İslamcı yazarla ile batılı akademisyenlerin yazılarında karşılaşılan İslam imajı arasında neden benzerlik bulunduğunu merak edenler açısından okunması gereken bir çalışmadır.

Doç. Dr. Kemal Aydın

Kocaeli Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

